
jih na državnem nivoju poznamo kot paket ukrepov za trajnostni sonaravni razvoj). Dušan Plut v svojem delu *Zeleni planet? Prebivalstvo, energija in okolje v 21. stoletju* govori o socialno uravnoteženem gospodarskem razvoju in dolgoročnem materialnem napredku v okviru zmogljivosti okolja, pri katerem se okolje, narava in naravni viri (trajno) ohranjajo tudi za potomce. Neposrednega vpliva na naravo, s katerim bi lahko uravnaval emisije CO₂ ali 'globalno segrevanje', pa človek nima. Tovrstna neskladja in nasprotovanja v posamezniku vzbudijo dvom in previdnost, s katero spremlja dogajanje na področju varstva okolja ter podvomi v posamezne glasne trditve in pozive visokih predstavnikov svetovne politike. Resda je pomen okoljevarstvenega prava, ekološke sociologije, ekološke kriminologije in prevencije ter drugih družboslovnih ved na področju varstva okolja vse prej kot zanemarljiv, vendar se raziskovalec (upravičeno) vpraša, ali so določene spremembe in 'vsiljene' sankcije s strani Evropske unije ali mednarodnih organizacij (npr. Interngovernmental Penal on Climate Change - IPCC) res potrebne. Ali gre pri tem za resne namene varstva okolja ali smo zopet priča pojavu placebo zakonodaje ter so v ozadju skriti politični interesi in namerno zavajanje javnosti?

Andrej SUŠJAN
Ekonomska fakulteta,
Univerza v Ljubljani

Paul Davidson
**The Keynes Solution: The Path to
Global Economic Prosperity**
Palgrave Macmillan, New York 2009,
str. 196, \$22.00
(ISBN 978-0-230-61920-3)

Paul Davidson, starosta ameriških postkeynesiancev, v svoji zadnji knjigi obravnava relevantnost teorije angleškega ekonomista J. M. Keynesa za razlago in reševanje globoke finančne in gospodarske krize, ki je v zadnjih dveh letih prizadela svetovno gospodarstvo. Znano je namreč, da je Keynesovo najpomembnejše delo *Splošna teorija zaposlenosti, obresti in denarja* (1936) nastalo kot odziv na veliko gospodarsko krizo v tridesetih letih dvajsetega stoletja. S tega vidika se Keynesovi oz. keynesianski napotki tedanji ekonomski politiki ponujajo kot potencialna rešitev tudi za današnje gospodarske težave. Predvsem gre za večjo državno regulacijo delovanja finančnih institucij ter za spodbujanje agregatnega povpraševanja z državno potrošnjo.

Knjiga pravzaprav povzema stališča, ki jih Davidson kot odličen poznavalec Keynesove teorije zastopa in publicira že vse od začetka sedemdesetih let, ko se je začel uveljavljati v akademskih krogih. Toda, kot je znano, so sedemdeseta leta v ekonomski teoriji in praksi prinesla zaton keynesianizma ter vzpon klasičnih liberalističnih idej, ki so v naslednjih treh

desetletjih odločilno krojile ekonomsko politiko kapitalističnih gospodarstev. Zato je Davidson s svojimi na Keynesovi teoriji utemeljenimi pogledi ostal v senci liberalno usmerjenih ekonomistov, na čelu katerih so bili teoretiki tipa M. Friedman, R. Lucas in drugi, ki so mainstream ekonomsko teorijo dosledno vrnili na predkeynesianske pozicije, izhajajoče iz predpostavke o absolutni učinkovitosti trgov. Sedanja kriza, ki jo države poskušajo reševati z milijardnimi finančnimi injekcijami in drugimi keynesianskimi ukrepi, je tako Davidsonu prinesla tudi neke vrste zadoščenje, saj je potrdila njegovo kritično mnenje, da nebrzdani liberalizem, zlasti z agresivnim izključevanjem države iz gospodarstva, lahko pripelje do katastrofalnih posledic. Liberalne ekonomiste, ki so zadnjih trideset let ideje postkeynesiancev praviloma ignorirali, je najnovejša finančno-gospodarska kriza spravila v zadrego, kar Davidson v knjigi ilustrira z navajanjem njihovih izjav po izbruhu krize. Pri tem nekateri, kot npr. A. Greenspan, bivši guverner ameriške centralne banke, odkrito priznavajo, da so bili v zmoti, drugi, kot npr. R. Lucas, pa se »rešujejo« z raznimi retoričnimi domislicami (»I guess everyone is a Keynesian in a foxhole«). Pomenljivo se mi zdi tudi dejstvo, da je med ekonomisti, katerih pohvalne ocene Davidsonovega dela so natisnjene na ovitku knjige, tudi ameriški neoklasični ekonomist A. Blinder, ki je še pred leti v nekem intervjuju (Snowdon 2002) dokaj ironično govoril o Keynesu in postkeynesiancih.

Vsebinsko bi knjigo, ki jo sicer sestavlja 10 poglavij, lahko razdelili na tri dele. V uvodnem delu so kratko predstavljene razmere v ZDA v času velike depresije, ki je bila posledica borznega zloma leta 1929. Krizne razmere je v tridesetih letih učinkovito reševala Rooseveltova administracija, ki je s proračunskim financiranjem obsežnih infrastrukturnih investicij in okoljskih projektov uspela ustvariti več milijonov delovnih mest. Javni dolg se je do leta 1936 povzpел na 40 odstotkov BDP-ja, zaradi česar se je moral Roosevelt braniti pred očitki o fiskalni neodgovornosti, a je bil kljub temu nato še dvakrat izvoljen za predsednika ZDA. Do konca druge svetovne vojne se je javni dolg povečal na 119 odstotkov BDP-ja, nezaposlenost pa je s 25 odstotkov, kolikor je znašala na vrhuncu krize leta 1932, padla na manj kot 2 odstotka. Na politiko državnega spodbujanja gospodarstva je nedvomno vplival Keynes, ki je leta 1933 kot že mednarodno uveljavljen ekonomist Rooseveltu napisal odprto pismo, v katerem je opozoril, da mora imeti prednost predvsem oživljanje gospodarstva, medtem ko je reforme potrebno uvajati previdno, da se ne poruši zaupanja podjetnikov in javnosti. Med najpomembnejše reformne ukrepe, ki so bili izpeljani že leta 1933, Davidson uvršča Glass-Steagallov zakon, ki je bankam preprečeval ukvarjanje z investicijskim bančništvom in borznim posredništvom. Zakon je ostal v veljavi vse do leta 1999, ko je bil po dolgotrajnih pritiskih liberalnih ekonomistov za čim večjo deregulacijo finančnega sektorja dokončno

ukinjen. Z odpravo zakona je bila po več desetletjih bankam ponovno omogočena nadaljnja prodaja posojil, odobrenih na podlagi hipotek (v času veljavnosti zakona so morale banke hipotekarna posojila držati v svojih bilancah do zapadlosti). Na tej osnovi so se razvili izvedeni finančni instrumenti, špekulacije z njimi pa so, kot je znano, leta 2008 pripeljale do finančnega zloma.

Drugi del knjige tvorijo poglavja, ki obravnavajo značilnosti dveh nasprotujočih si teorij o delovanju kapitalističnega sistema. Prva je »mainstream« teorija (Davidson jo v knjigi izmenično poimenuje tudi klasična oz. neoklasična teorija ali teorija učinkovitih trgov), druga pa Keynesova teorija. Značilnost mainstream teorije je popolno zaupanje v svobodno delovanje trga, ki naj bi reševalo vse ekonomske probleme. V ozadju je ključna predpostavka, da ekonomski subjekti pri sprejemanju odločitev razpolagajo z vsemi relevantnimi informacijami tako o preteklosti kot o prihodnosti (za analitično »obvladovanje« prihodnosti je pomemben t. i. aksiom ergodičnosti, do katerega je Davidson še posebej kritičen), kar jim omogoča optimalno izbiro. Državna intervencija v gospodarstvo je škodljiva, saj je moteča za mehanizem samodejnega vzpostavljanja polnozaposlitvenega ravnotežja. Na drugi strani je Keynesova teorija, ki predpostavlja, da je kapitalistični tržni sistem ekonomsko sicer potencialno najbolj učinkovit, vendar hkrati inherentno nestabilen, pri čemer pa lahko država s svojo intervencijo odpravlja napake tržnega mehanizma. Inherent-

no nestabilnost trga je Keynes v svoji teoriji povezal s konceptom negotovosti, s katero se srečujejo ekonomski subjekti. Ko je stopnja negotovosti zelo visoka, ekonomski subjekti v želji po večji likvidnosti in varnosti zadržujejo denar, s tem pa se začne verižni proces zmanjševanja agregatnega povpraševanja (recesija), ki ga lahko zaustavi le država s svojo potrošnjo. Davidson tukaj potegne duhovito analogijo s konceptom iz monetarne teorije, kjer centralna banka igra vlogo posojilodajalca v skrajni sili (*lender of last resort*), medtem ko je v Keynesovi teoriji državo moč razumeti kot potrošnika v skrajni sili (*spender of last resort*). Ekonomijo mora država po Davidsonovem mnenju s svojo potrošnjo potegniti iz recesije ne glede na ceno, kar se seveda odraža predvsem v naraščanju državnega dolga. Resnici na ljubo je treba povedati, da Davidson tu ne poda jasnih odgovorov na argumente o škodljivosti kopičenja javnega dolga (katere sicer navaja), ampak se zateče k zgodbi o uspešnosti že omenjene Rooseveltove ekonomske politike, ki je kljub enormnemu zadolževanju omogočila gospodarsko prosperiteto ZDA v desetletjih po drugi svetovni vojni. Bolj konkreten je glede ukrepov zoper inflacijo, ki se v razmerah ekspanzivne keynesianske politike praviloma pojavi zaradi tega, ker rast nominalnih plač preseže rast produktivnosti. Neoklasična teorija v takšnih okoliščinah zagovarja uvedbo ostre restriktivne denarne politike, ki vpliva na zmanjšanje gospodarske aktivnosti in s povečanjem brezposelnosti »disciplinira« delavce v njihovih

plačnih zahtevah. Davidson takšni »zastaševalni« dohodkovni politiki nasprotuje in se zavzema za bolj »civilizirano« davčno politiko dohodka (tax-based incomes policy). Gre za sistematičen ukrep, po katerem bi država s posebnim davkom kaznovala tista velika podjetja, ki bi privolila v povečanje delavskih plač nad agregatno stopnjo rasti produktivnosti.

V okvir tretjega dela knjige lahko uvrstimo poglavja, v katerih avtor razmišlja o potrebnih reformah, s katerimi bi se po eni strani v prihodnje preprečil izbruh podobnih finančnih kriz, kot je sedanja, po drugi strani pa nasploh napravilo kapitalistični sistem bolj »civiliziran«. Na finančnem področju Davidson upravičeno zahteva več reda in transparentnosti na finančnih trgih. V ZDA je to povezano s prenovo institucije SEC (Securities and Exchange Commission) ter z reafirmacijo Glass-Steagallovega zakona, seveda prirejenega za sodobne razmere. Ravno po odpravi tega zakona se je namreč vzpostavila iluzija, da je dolgoročne in nelikvidne dolžniške instrumente (npr. hipoteke) preko procesa listinjenja oz. ustvarjanja novih vrednostnih papirjev (securitization) možno pretvoriti v likvidna kratkoročna sredstva. Izvedeni vrednostni papirji so zavedli veliko investitorjev, kar naj bi SEC oz. sorodne institucije v prihodnje preprečevale s posredovanjem natančnih informacij o »poreklu« vseh vrednostnih papirjev v javni prodaji. Glede omilitve sedanje nepremičninske krize v ZDA Davidson predlaga ustanovitev sklada, preko katerega bi se lastnikom nepre-

mičnin reprogramiralo odplačevanje hipotek, to pa bi ugodno vplivalo tudi na banke. Podobna institucija je z velikim uspehom delovala v času Rooseveltove administracije. Precej pozornosti avtor namenja razmisleku o prihodnosti kapitalizma, ki je povezana z globalizacijskimi procesi, zlasti s svobodno mednarodno menjavo in prenosom tovarniške proizvodnje v manj razvite države s ceneno delovno silo. Davidson poudarja, da je v ozadju teh procesov klasična teorija komparativnih prednosti, za katero pa je že Keynes ugotovil, da je lahko »zavajajoča in nevarna« za zdravje ekonomij civiliziranih narodov. Obseg delovnih mest v razvitih ekonomijah se namreč krči, prihaja do izrinjenja delavcev, ki delajo v urejenih proizvodnih razmerah, s strani delavcev (pogosto celo otrok), katerih pogoji dela ne ustrezajo osnovnim življenjskim standardom. Gre torej za nelojalno konkurenco in po mnenju Davidsona je keynesian-ska rešitev tega problema lahko samo v izenačitvi pravil igre. To pomeni, da države s civiliziranim odnosom do dela dovolijo le uvoz tistih izdelkov, katerih proizvodnja izpolnjuje enake delovnopravne, varnostne, okoljske in potrošniške standarde glede na domače predpise. Šele v tem primeru lahko govorimo o pravi konkurenci.

Davidson je knjigo nedvomno napisal s ciljem, da se v času krize ponovno popularizira Keynesa (zadnje poglavje prinaša tudi kratko Keynesovo biografijo) in njegovo teorijo. Strinjamo se lahko, da je keynesianizem doktrina, ki se zavzema za kapitalizem s človeškim obrazom oz., kot pravi

Davidson, za »civilizirano ekonomsko družbo«, ki mora svojim članom (tudi s pomočjo države) zagotavljati priložnosti za delo in zaslužek. Kajti »v kapitalističnem gospodarstvu sposobnost zaslužiti pošteno plačilo za pošteno delo ustvarja samospoštovanje zaposlenega in vseh članov njegovega gospodinjstva« (str. 143). Toda hkrati se vsiljuje vprašanje, če morda Davidson v tem okviru z radikalnimi zahtevami po ekspanzivni ekonomski politiki ne dela Keynesovi teoriji medvedje usluge. Utrjuje namreč stereotipno predstavo o keynesianizmu kot kombinaciji ohlapne monetarne politike in nenadzorovanega proračunskega trošenja (kar gospodarstvo na dolgi rok praviloma pelje v resne težave, kot radi poudarjajo antikeynesianci). Zanimarjeno pa v knjigi ostaja dejstvo, da Keynesov izvirni analitični pristop ne daje osnove samo za ekspanzivno politiko povečevanja agregatnega povpraševanja (demand management), temveč tudi za bolj »supply-siderski« pristop k spodbujanju gospodarske rasti, zlasti preko zagotavljanja stabilnega poslovnega in institucionalnega okolja ter posledičnega zmanjševanja negotovosti. Teoretični okvir Keynesove teorije, zasnovan v znamenitem tretjem poglavju njegove *Splošne teorije*, je dovolj širok, da na področju ekonomske politike lahko podpira ne le večanje državne potrošnje oz. manipuliranje z agregatnim povpraševanjem (kar je v preteklih desetletjih postalo sinonim za keynesianizem), temveč tudi številne ukrepe ekonomske ponudbe. To pa bi lahko bilo tudi izhodišče za presejanje nekaterih že

tradicionalnih razprtij v ekonomski teoriji. Čeprav Davidsonova knjiga ne gre v tej smeri, pa spodbuja k ponovnemu razmisleku o Keynesovih idejah, kar je vsekakor pozitivno.

Blanka GROBOLJŠEK
Fakulteta za družbene vede,
Univerza v Ljubljani

Iztok Prezelj (ur.)

Kritična infrastruktura v Sloveniji
Fakulteta za družbene vede, Knjižna
zbirka Varnostne študije, Ljubljana
2010, str. 174, 23 EUR
(ISBN 978-961-235-389-6)

Zbornik »Kritična infrastruktura v Sloveniji« je delo šestih avtorjev, sicer raziskovalcev in predavateljev na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani in Fakulteti za varnostne vede v Mariboru. Knjiga predstavlja noviteto v slovenskem prostoru predvsem z vidika družboslovne obravnave in analize kritične infrastrukture po posameznih, glede na nacionalni kontekst opredeljenih sektorjih. Avtorji namreč posegajo na področje, za katerega se predpostavlja, da zahteva obravnavo zgolj s strani naravoslovno-tehniških znanosti, pa vendar – kot dokazujejo tudi sami avtorji – je za širši uvid posledic delovanja in vpetosti kompleksnih sistemov kritične infrastrukture v širše družbeno okolje pomemben ravno družboslovni vidik. Delo je relevantno tudi z vidika oblikovanja ključnih nacionalnih in evropskih politik na tem področju. Pomen opredelitve